

IV. Vormkenmerken van het oefenen

Uit de toelichting op de oefenonderdelen en de videobeelden wordt duidelijk hoe het productieve oefenen vormgegeven wordt. Het productieve oefenen karakteriseert zich aan de hand van de volgende vormkenmerken:

- interactieve klassikale setting
- techniek van het oefenen
- specifieke rol van de leerkracht

Interactieve klassikale setting

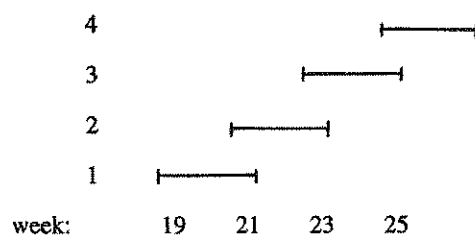
Mondeling oefenen in een interactieve, klassikale setting houdt in dat de leerkracht en leerlingen naar elkaar luisteren, van elkaar leren en reflecteren op eigen kunnen. Het interactieve karakter van de oefenles heeft als voordeel dat de leerkracht, zo nodig, direct kan reageren op een antwoord of een oplossingswijze (verticale interactie.) Maar ook medeleerlingen kunnen daarbij een rol van betekenis spelen (horizontale interactie.)

Techniek van het oefenen

De techniek van het oefenen laat zich karakteriseren door:

- het geven van beurten
Bij het geven van beurten geldt dat, indien de leerkracht eerst een leerling aanwijst en vervolgens een vraag stelt, dit tot gevolg heeft dat de rest van de groep niet expliciet wordt uitgenodigd na te denken. De leerkracht stelt daarom over het algemeen eerst een vraag, last vervolgens een denkmoment van enkele seconden in en noemt daarna pas de naam van een leerling. Iedereen wordt geacht in de tussentijd te hebben nagedacht. Wie het antwoord weet, mag uiteraard zijn vinger opsteken. De leerkracht hoeft zich daar bij het beurten geven niet door te laten leiden. Het is overigens uitdrukkelijk niet gebruikelijk om meerdere kinderen tegelijk te laten antwoorden. De leerkracht verliest dan het overzicht of iedereen meedoet. Bovendien kunnen leerlingen 'playbacken' of 'echoën'. Wel is het de bedoeling meerdere leerlingen na elkaar op een en dezelfde vraag te laten antwoorden. Dit verhoogt de betrokkenheid aanzienlijk en maakt het mogelijk iedereen in vijf minuten drie keer de beurt te geven. Elkaar klakkeloos nazeggen kan worden voorkomen door het antwoord eerst op te laten schrijven.
- de fasering van de oefeningen
Met de fasering van de oefeningen wordt enerzijds een duidelijke opbouw in moeilijkheid van oefeningen bedoeld en anderzijds duidt dit op flexibele overgangen maken tussen de verschillende oefeningen en oefenonderdelen. Een oefenles begint vaak met een korte herhaling van wat in de vorige lessen centraal stond en thans in zekere mate wordt geacht te worden beheerst, gevolgd door de introductie van een nieuw onderdeel dat daarop voortbouwt. Onderstaande afbeelding is een schematische weergave van de wijze waarop het oefenrepertoire geleidelijk wordt uitgebreid.

doelen:

Schematische uitbreiding van het oefenrepertoire

Herhaling van bekend veronderstelde oefenstof is noodzakelijk, omdat alleen dan kennis zich kan verankeren. Bovendien geeft het leerlingen de gelegenheid om warm te lopen. Verder zorgen relatief eenvoudige oefeningen in het begin van de les voor succeservaringen, wat het plezier en zelfvertrouwen weer bevordert. Ook leert de ervaring dat kinderen zich gaandeweg bewuster worden van wat ze al wel en nog niet kunnen en waar de aandacht de volgende tijd op gericht zal zijn.

Na verloop van tijd verdwijnen reeds goed beheerste oefenonderdelen naar de achtergrond en gaan uitbreidingen hierop deel uitmaken van de herhalingsstof. Zo biedt bijvoorbeeld een oefening als het voortzetten van het rijtje '44, 45, 46, 47, ...' op een gegeven moment weinig uitdaging. De leerkracht kan dan direct met '44, 46, 48, ...' beginnen.

In de fasering van het oefenen speelt naast de stapsgewijze opbouw van een specifiek onderdeel ook het flexibel overstappen van de ene basale oefening naar de andere een belangrijke rol. Kinderen blijven dan geboeid. De betrokkenheid kan eveneens worden verhoogd door variatie in oefening aan te brengen. Ook een afwisselend stemgeluid, een hoog tempo waarin vragen elkaar opvolgen, en het opvoeren van een zekere spanning houden

- kinderen gemotiveerd.
- gebruik maken van de kennis van wat de groep en de individuele kinderen kunnen presteren. Bij het toekennen van beurten houdt de leerkracht hier uitdrukkelijk rekening mee. Op deze manier houdt ze ook de goede rekenaars betrokken en zorgt ze dat de zwakkere leerlingen van hen kunnen leren.

Specifieke rol van de leerkracht

De leerkracht oefent minimaal drie keer per week gedurende ongeveer vijftien minuten. Aan de ene kant zorgen deze frequentie en duur van de oefensessies voor de nodige regelmaat en aan de andere kant vraagt het intensieve oefenen zo niet te veel van de spanningsboog. Vaker oefenen is natuurlijk ook toegestaan. Een spelletje als 'Raad mijn getal' kan bijvoorbeeld worden gespeeld als er ergens in het onderwijsprogramma toevallig vijf minuten over zijn.

Interactieve, klassikale oefenlessen verschaffen de leerkracht de ruimte om vragen op maat te stellen. Tevens kan ze een goed inzicht ontwikkelen in het kunnen van de kinderen.

De inrichting van de oefenlessen wordt uiteraard sterk bepaald door de persoon van de leerkracht. Iedere leerkracht maakt gebruik van haar 'stille kennis'. Stille kennis heeft te maken met tact en komt onder meer tot uiting in de beslissingen die men tijdens het lesgeven maakt. Ze is onontbeerlijk bij de handhaving van de hiervoor genoemde oefenprincipes. De leerkracht kan bijvoorbeeld vaak aan de gezichtsuitdrukkingen van de kinderen aflezen of ze iets hebben berekend of niet. Hiervan maakt ze bij het beurten gebruik. De ene keer geeft ze een leerling die niet meedoet het woord, een andere keer laat ze dit expres achterwege. De reden hiervoor kan zijn dat de leerling tot de betere rekenaars behoort of dat een beurt het tempo in de les onnodig verstoort.

De leerkracht probeert uiteraard zo snel mogelijk een goede sfeer in de groep te bewerkstelligen. Hiervoor zijn duidelijke spel- en gedragsregels nodig. Kinderen mogen niet door elkaar praten, maar hebben juist aandacht voor wat een ander heeft te vertellen. Fouten maken mag, maar elkaar uitlachen wordt absoluut niet getolereerd. Consequent handelen van de leerkracht draagt ertoe bij dat er een klimaat ontstaat waarin leerlingen zich veilig voelen om bijvoorbeeld te zeggen: 'Juf, ik snap het niet.' De aandacht voor spel- en gedragsregels biedt allochtone leerlingen veel houvast (mondelinge mededeling Van den Boer & Van Eerde (2001)).